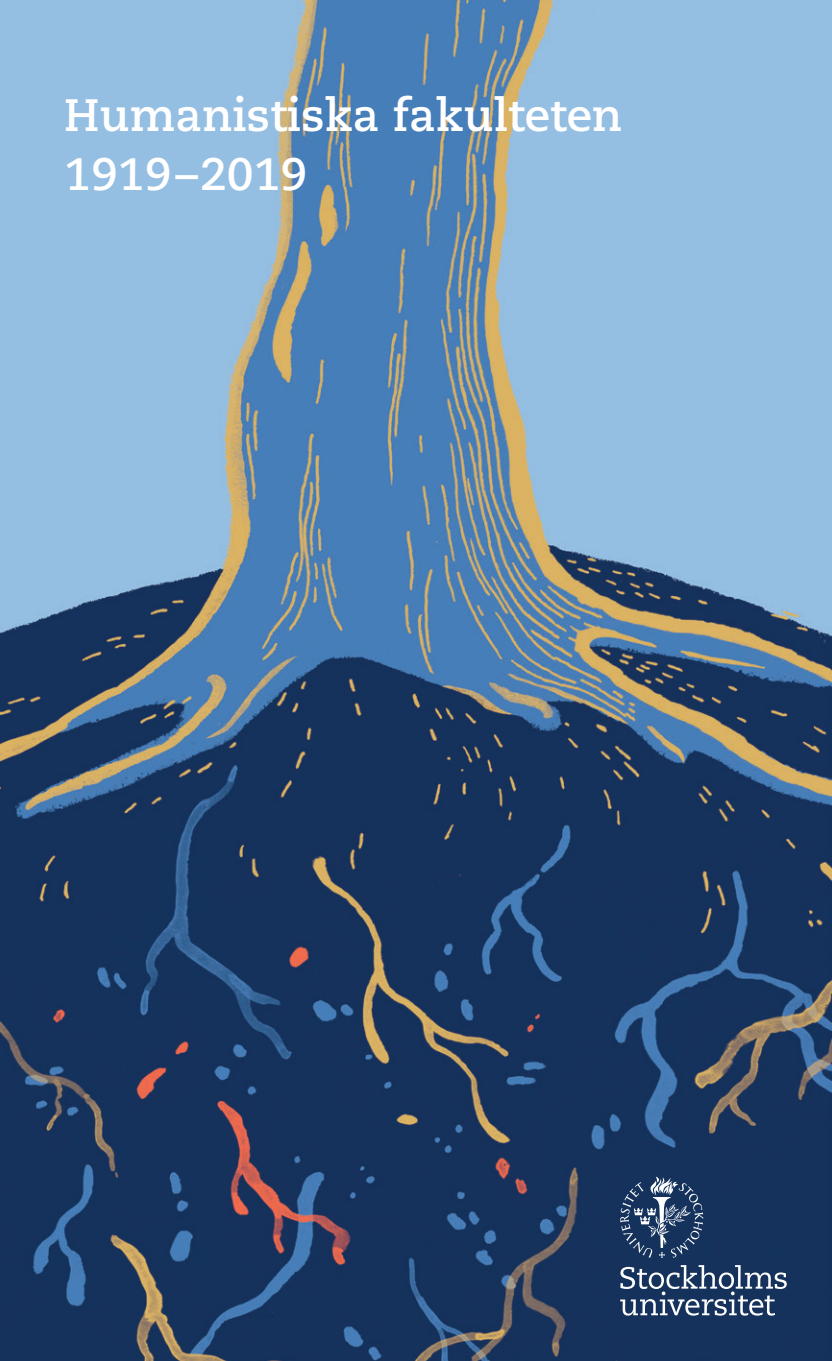

Humanistiska fakulteten 1919–2019

Stockholms
universitet

Humanistiska fakulteten 1919–2019

Innehållsförteckning

Förord – 100 år av humanistisk forskning och utbildning.....	4
<i>Hans Hayden, Elisabeth Wåghäll Nivre, Bengt Novén, Barbro Blehr och Ken Benson</i>	
Dekanminnen: <i>Inge Jonsson</i>	8
Dekanminnen: <i>Östen Dahl</i>	11
Dekanminnen: <i>Willmar Sauter</i>	14
Dekanminnen: <i>Kerstin Dahlbäck</i>	19
Dekanminnen: <i>Gunnar Svensson</i>	23
Dekanminnen: <i>Bengt Novén</i>	28
Gamla kompetenser – nya marknader.....	37
<i>Fanny Forsberg Lundell</i>	
Ansiktet utåt: Om kärnvärden, visioner och symboler.....	42
<i>Elisabeth Mansén</i>	
Humanioras nytta.....	47
<i>Kristina Fjelkestam</i>	
Humanistiska föreningen vid Stockholms universitet	50
<i>Matilda Kjellqvist Videla</i>	
Humanistiska fakultetens budgetprinciper.....	53
<i>Klas Åmark</i>	
Humanistiska fakultetens forskarskola.....	56
<i>Lars Nordgren och Markus Huss</i>	

*Illustration: E. Wikander/Azote
Copyright: Stockholms universitet 2019
Redaktör: Humanistiska fakulteten*

Förord

100 år av humanistisk forskning och utbildning

Hösten 1919 ansökte tre professorer hos lärarrådet om att få bilda en humanistisk fakultet vid Stockholms högskola, ett förslag som godtogs av styrelsen den 17 december samma år. De tre var konsthistorikern Osvald Sirén, historikern Sven Thunberg och litteraturhistorikern Martin Lamm. Stockholms högskola fick därmed sin tredje fakultet vid sidan av den naturvetenskapliga och juridiska. Man kan fråga sig i vilket sammanhang detta skedde.

Stockholm högskola bildades 1878 och var ursprungligen en rent naturvetenskapligt inriktad forskningsinstitution. Modellen var hämtad från *Collège de France* dit framstående forskare knöts med mycket bra villkor: forskning på heltid med enda krav att någorlunda regelbundet erbjuda stadens intresserade allmänhet offentliga föreläsningar. Från början existerade alltså ingen undervisningsplikt, vilket skilde högskolan från de traditionella universiteten i Uppsala och Lund. Överhuvudtaget vilade hela idén med att skapa en högskola i huvudstaden på tanken att skapa ett modernt institut för forskning som också hade i uppgift att bilda samhällets innevånare.

Redan från början fanns dock tankar på att bygga ut högskolan med fler inriktningar i enlighet med de traditionella universiteten. Justitierådet Albert Lindhagen, som var högskolans inspektor och ledamot i styrelsen, lade 1880 fram en plan som föreslog att både en historisk-filosofisk och en språkvetenskaplig avdelning skulle upprättas. Denna plan kom inte att förverkligas i sin samtid, men genom en donation från Johan Adolf och

Elisabeth Berg knöts Viktor Rydberg som den första humanisten till högskolan, från och med 1884 som professor i kulturhistoria och från 1889 som professor i konsthistoria.

Makarna Berg intar en viktig position i Stockholms universitetets historia också för att de skänkte sin konstsamling till högskolan. Den kan nu beskådas som en tongivande del av universitetets konstsamling till det så kallade Spökslottet (Schefflerska palatset) på Drottninggatan 116.

Även om Lindhagens plan aldrig förverkligades, fanns fortsatt en vilja från delar av universitetsledningen att omforma Stockholms högskola mer i linje med landets övriga universitet, med institutioner, undervisande lärare och reguljära studentgrupper som kunde erhålla examen. Att kunna utbilda studenter till specifika examina var förmodligen ett krav för högskolans fortlevnad och det blev även incitamentet för dess kraftiga expansion: år 1900 var 48 studenter inskrivna, 1960 var de omkring 7 500. Under efterkrigstiden var även huvudmannaskapet för Stockholms högskola och dess ekonomiska situation under omförhandling. Från början hade högskolans ekonomi framför allt baserats på bidrag från Stockholms stad och privata donationer, men med tiden kom statliga bidrag att bli allt viktigare. Efter andra världskriget blev det även alltmer uppenbart att Stockholms högskola i praktiken fungerade som ett universitet som visserligen ännu inte var jämbördigt men ändå likvärdigt med universiteten i Uppsala och Lund. Efter år av segslitna förhandlingar fick högskolan 1960 ställning som universitet efter beslut av Sveriges riksdag.

Fram till 1964 inrymde Humanistiska fakulteten även ämnen som idag klassas som samhällsvetenskapliga. Denna organisation visade sig dock vara alltför otymplig, vilket föranledde att de samhällsvetenskapligt inriktade ämnena bröts ut och bildade en egen fakultet. Vid denna tid fick alltså Stockholms universitet sin grundläggande struktur med fyra fakulteter.

Högskolesektorns expansion och flytten från innerstadens trångbodda lokaler till campus Frescati gjorde att verksamheten och arbetsförhållandena förändrades radikalt. Inom Humanistiska fakulteten hade redan många ämnen tillkommit och stats-

makternas satsning på moderna språk på 1970-talet bidrog ytterligare till att forma det som idag är Humanistiska fakultetens profil. Ännu en stor förändring både för Stockholms universitet och Humanistiska fakulteten var när Lärarhögskolan i Stockholm genom ett regeringsbeslut skulle uppgå i universitetet, vilket skedde från och med 1 januari 2008. Detta var en stundom komplicerad process som ledde till att fakulteten idag ger lärarutbildning vid ett flertal institutioner samt har inrättat två nya institutioner med didaktisk inriktning. En annan organisatorisk förändring är de sammanslagningar av mindre institutioner till större enheter som ägt rum det senaste decenniet. Bakgrunden till detta har varit en riskanalys som påvisat att mindre enheter är alltför sårbara, men det har även funnits idéer om möjliga ämnesmässiga och intellektuella mervärden i sammanslagna forsknings- och undervisningsmiljöer. Idag består Humanistiska fakulteten av 14 institutioner som har mångdubbelt fler enheter och inriktningar.

För att uppmärksamma de hundra år av humanistisk forskning och utbildning som har passerat har vi valt att publicera ett antal korta texter av olika karaktär. Dessa texter ger läsaren en inblick i både stort och smått, både i den utbildning som fakulteten idag erbjuder sina många studenter och i den forskning som sker i olika projekt och som ibland drivs av en enda forskare, ibland inkluderar en hel grupp forskare med kontakter långt utanför Sveriges gränser. Många av våra medarbetare samverkar dessutom med företrädare för skolan, museivärlden, statliga verk och många andra aktörer utanför den akademiska världen. Antalet bidrag skulle ha kunnat mångdubblas men ändå inte gett en heltäckande bild vare sig av fakultetens verksamhet eller av alla dess historiska förändringar.

Texterna är fördelade på två böcker. Till den första har förts bidrag skrivna ur olika slags övergripande perspektiv. Dit hör bland annat en serie av ”dekanminnen” som tydligt vittnar både om stora förändringar under de senaste tre-fyra decennierna och om de frågor och utmaningar som tenderar att ständigt återkomma. Den andra boken ger en konkret provkarta på teman

och problem som upptar fakultetens forskare, lärare och studenter. Här kan vi följa framväxten av en del av ämnesområdena och disciplinerna, vi får se exempel på några dagsaktuella problemställningar som fakultetens medarbetare utforskar, och sist men inte minst får vi också besöka ett par av de satellitlokaler utanför campus där fakultetens verksamheter bedrivs eller har bedrivits. Förhoppningen är att samlingen ska ge både en inblick i vad vår fakultet står för och en lust att följa dess verksamhet vidare.

*Hans Hayden, Elisabeth Wåghäll Nivre,
Bengt Novén, Barbro Blehr och Ken Benson*

För vidare läsning: Fredric Bedoire och Per Thullberg, *Stockholms universitet 1878–1978*, Stockholm 1978

Dekanminnen: Inge Jonsson

När nuvarande dekan Elisabeth Wåghäll Nivre inbjöd mig att medverka i Humanistiska fakultetens jubileumsskrift, blev jag ett ”rof för stridiga känslor”, som det brukade heta i romaner från 1800-talet. Jag blev på en gång hedrad över att bli hågkommen men samtidigt orolig för att drygt 40 år gamla minnen kunde ha förlorat allt sanningsvärde. För att avgöra hur jag skulle agera sökte jag mig till universitetets arkiv, där kunniga och vänliga handläggare försåg mig med inbundna protokoll från sektionsnämndens sammanträden från mina sex år som dekanus.

Först tyckte jag mig där få mitt minnes bedräglighet bekräftad. Under mitt första läsår 1978/79 hade jag anmält förhinder att närvara vid de sammanträden som fakultetens båda sektioner höll tillsammans. Det hade jag totalt glömt bort – tvärtom har jag ofta skrutit med att inte ha haft en enda sjukdag under alla mina år vid Stockholms universitet. Det kunde alltså inte handla om påkommen ohälsa, utan det mest troliga är att min frånvaro förklarades av att jag hade börjat få rätt många uppdrag utanför universitetet och därigenom råkat ut för dubbelbokning av flera möten.

Detta låg i varje fall bakom en senare anteckning om att jag inte deltog i ett beslut. Den 28 april 1981 skulle nämnden ta ställning till en rapport från Universitets- och högskoleämbetet om lokalisering av de humanistiska ämnena i landet (UHÅ-rapport 1981:9). Jag hade varit ordförande i den arbetsgrupp som tagit fram förslaget inom UHÅ och därmed självklart blivit jävig.

Jag är säker på att Jan Hedin, vår kunnige och osvikligt lojale utbildningsledare, utformade ett förträffligt yttrande till UHÅ min hjälp förutan, men jag tror mig också minnas att jag fick anstränga mig att hålla tyst under diskussionen.

När jag läste redovisningen i protokollet av detta ärende, kände jag stor lust att låta mitt bidrag till fakultetens hundraårsjubileum hylla det trägna vardagsarbetet vid Stockholms universitet. Det har jag belägg för i en nedkastad kommentar bland mina excerpter från arkivet i B-husets bottenvåning. Nog kunde vissa moment i rollen som dekanus ställa tålmodet på hårda prov, men när jag nu upplevt hur namnen på de valda ledamöterna, av vilka många är borta, lockar fram glimtar ur minnets dunkel och gör dem levande för några ögonblick är det djup och varm tacksamhet jag känner. Det är ett privilegium att ha fått samverka med dessa ansvarskännande kolleger i sektionens ledning.

Uppdraget startade också vid en ovanligt lyckosam tid i fakultetens historia. Den revolutionära yran från 1968 och de närmaste åren därefter hade blåst över som den stormvind i öknen den var, och ett målinriktat vardagsarbete hade tagit vid. I en skrivelse till UHÅ daterad den 15 mars 1977 uttalade nämnden sin tillfredsställelse över att regeringen föreslagit att en professur i idéhistoria skulle inrättas vid Stockholms universitet från och med nästa budgetår. Det förslaget godtogs av riksdagen, och jag fick alltså inleda mitt dekanat med att organisera verksamheten vid den nya professuren.

Beslutet fattades innan jag valts att efterträda Gunnar Westin som dekanus, men jag hade arbetat länge för denna lösning, delvis under starkt motstånd från andra ämnesföreträdare men med stöd från studenterna. Sist av alla de stora universitetet skulle Stockholm nu kunna erbjuda sina studenter kvalificerad utbildning och forskning i ett ämne, som hade visat sig mycket attraktivt under den nästan övermäktiga tillströmningen av studenter från 1960-talets början. Med en i akademiska sammanhang inte helt vanlig generositet hade jag bemötts av landets övriga idéhistoriker, trots att den professur jag tillträdde 1973

tillhörde ämnet litteraturvetenskap, och med deras hjälp gick det lätt att hitta en kompetent forskare att uppehålla professuren i väntan på att den kunde få en permanent innehavare. Jag blev senare utsedd till sakkunnig tillsammans med Sten Lindroth och Erik Lönnroth, och efter en relativt stillsam process utnämndes Uppsalahistorikern Nils Runeby till förste innehavare av tjänsten 1978.

Det bör ha framgått, att jag varken kan eller vill tillskriva mig hela förtjänsten av att ämnet idéhistoria kunde etableras vid Stockholms universitet. Professuren anknöt väl till det intresse för den moderna tidens kultur och samhälle, som utmärkte fakultetens postrevolutionära forskningspolicy, och jag hade haft mer än nog med plikter vid institutionen för litteraturvetenskap sedan jag blivit professor där. Ändå räknar jag nog idéhistoriens intåg i Frescati för det viktigaste som jag fick medverka till under min tid som dekanus och säkert det som gläder mig mest, när jag blickar tillbaka på den.

*Inge Jonsson, professor emeritus i litteraturvetenskap,
dekanus Historisk-filosofiska sektionen 1978–1984*

Dekanminnen: Östen Dahl

Jag var med i fakultetsledningen mellan 1984 och 1993, först som prodekan för det som då hette språkvetenskapliga sektionen, sen som dekan för densamma, och slutligen som fakultetsdekan – vilket inte var en officiell beteckning utan en roll som den sektionsdekan som hade varit med längst innehade. Mycket av det som hände under den här tiden, som nu ligger mer än ett kvarts sekel tillbaka, har flutit ihop i mitt minne eller helt försvunnit ur det – vilket jag blev medveten om när jag nu läste en del gamla protokoll och andra dokument.

Mycket har också hunnit förändras sen den tiden. Bland annat tror jag att dekanrollen nu är rätt annorlunda. Under min dekantid rådde vad jag ibland tänkte på som ”utbildningsledarvälde”, det vill säga de två utbildningsledarna Jan Hedin och Lasse Cleve hade initiativet i de flesta frågor, och dekanernas roll var mest att bekräfta deras förslag. Det gick till så att vi träffades före varje sammanträde i fakultetsnämnden – som egentligen inte fanns utom i form av gemensamma möten för de två sektionernas ”utbildnings- och forskningsnämnder”. Utbildningsledarna gick då igenom alla ärenden och dekanerna sa mest ja och amen. Vid ett tillfälle under ett möte hotade jag att reservera mig mot ett förslag, vilket genast väckte förstämning bland närvarande administratörer, som efter en stunds internt konfererande ändrade förslaget så att jag kunde acceptera det. Jag insåg då att jag nog trots allt hade en viss makt.

Det svenska högskoleväsendet är i ständig organisatorisk förändring, i stor utsträckning styrd genom beslut uppifrån. Det

som händer på fakultetsnivå är i inte obetydlig grad en reaktion på detta. Utrymmet för egna initiativ är oftast begränsat. Min tid som fakultetsdekan sammanföll med finanskrisen på 90-talet med åtföljande drastiska ökning av underskottet i statsbudgeten, vilket också hade återverkningar på anslagen till universiteten. Fakultetens budgetarbete handlade mest om hur man skulle spara in på utgifterna utan att det fick alltför stora negativa konsekvenser. De stora skillnaderna mellan institutionerna i fråga om storlek och karaktären hos forskning och undervisning gjorde det svårt att hitta ”rättvisa” principer för fördelningen av medlen. Alla kunde inte ha samma per capita-kostnad för sina studenter men det var inte helt lätt att acceptera för de institutioner som fick den lägsta utdelningen per studieplats.

Det fanns dock också en del ljuspunkter. I början på nittiotalet beslöt statsmakterna att inrätta vad som kom att kallas ”den särskilda fakultetsresursen” för forskning. Det innebar att vår fakultet fick möjlighet att så att säga leka forskningsråd och efter ansökan från institutionerna inrätta ett antal forskningsprojekt som löpte över sex år. Den så kallade rörliga resursen var nog mer av en huvudvärk. Den var tänkt att möjliggöra för lektorer och adjunkter att forska inom tjänsten. Bland annat eftersom det var svårt att flytta medel mellan institutionerna utan att äventyra anställningstryggheten för lärarna blev rörligheten ofta en illusion.

En del förändringsprocesser i universitetsvärlden har pågått i flera decennier och en del av dem är ännu inte avslutade. Inom forskarutbildningen har trenden inneburit en åtstramning av antagningsreglerna och en bättre finansiering för den krympande skaran av antagna. När jag kom till fakultetsledningen hade den här processen just börjat. Doktorandtjänsterna, som skulle ersätta de gamla utbildningsbidragen, var ännu ganska få och att spärra antagningen till forskarutbildningen var fortfarande kontroversiellt. En annan process som mest var i startgroparna var sammanslagningen av institutioner till större enheter. Den fråga som var mest aktuell var hur mera löst hängande inrättningar som centra och institut skulle ”fakultetsanknytas”.

Något som vi inte var så glada över var att statsmakterna ville ge oss ansvaret för utvecklingen av högskoleutbildning på Södertörn och i synnerhet att man tänkte sig att det skulle kunna ske utan några större tillskott av medel, vilket motiverades med att Stockholms universitet ju ”förfogade över avsevärda resurser”. Lyckligtvis slutade det hela (efter min dekantid) med att Södertörn fick en egen högskola.

En generell samhällsförändring var digitaliseringen. På fakultetskansliet var man skeptisk. Budgethandläggaren föredrog sin fickräknare framför Excel, fakultetssekreteraren ville inte skriva protokoll på dator eftersom det hände att skärmen ”blev alldeles svart”, och kanslichefen förklarade med viss förtjusning att han inte använde sig av mejl.

I dekanrollen ingick också trevligare inslag som att äta middag på Spökslottet med ryska och kinesiska delegationer och att tala latin på doktorspromotionerna. Det mest dramatiska var dock resan med universitetsledningen till dåvarande Leningrad, där vi fick uppleva både ett rån och en hotellbrand, men eftersom mitt utrymme är slut här finns det inte plats att berätta om det.

*Östen Dahl, professor emeritus i lingvistik,
dekanus Humanistiska fakulteten 1990–1993*

Dekanminnen: Willmar Sauter

Hur många humanister behöver Sverige? Givetvis kan denna politiska fråga inte besvaras. Ser man till dragningskraften, som den Humanistiska fakulteten vid Stockholms universitet har haft under sitt första århundrade, så verkar behovet vara outtömligt. Fakulteten har vuxit: det har blivit fler och fler studenter och det har blivit fler och fler ämnen. När Viktor Rydberg 1884 utsågs till professor i kultur- och konsthistoria vid Stockholms Högskola företrädde han ensam hela det humanistiska fältet. Drygt hundra år senare bestod den Humanistiska fakulteten av inte mindre än 28 institutioner och centra. Därtill kan läggas att många av institutionerna innehöll ett flertal ämnen – teoretisk och praktisk filosofi, litteraturvetenskap med idéhistoria, teater- och filmvetenskap, de klassiska språken grekiska och latin, ett halvt dussin så kallade orientaliska språk, de iberoromanska, de baltiska och de nordiska språken, och så vidare. Till varje nytt ämne knöts en professur som bildade en egen institution eller en ny avdelning inom en befintlig organisation. Om ingenting passade etablerades ett fristående centrum. Detta var en logisk utveckling till följd av den kraftiga expansionen av universitetet i huvudstaden, särskilt sedan 1960-talets massiva tillströmning av nya studenter. Men det förde också med sig en rad problem.

Eftersom alla nya ämnen skulle beredas plats i fakultetsnämnden så hade även den vuxit till en stor och oformlig församling. När jag blev engagerad i fakultetens ledning i mitten av 1990-talet bestod nämnden, inklusive suppleanter, av totalt

64 ledamöter. Nämnden var uppdelad i två sektioner, nämligen den historisk-filosofiska och den språkvetenskapliga, som sammanträdde separat; den ena i Bloms hus sammanträdesrum, den andra i husets källare. Vid nästa möte bytte man lokal. När hela nämnden hade gemensamma möten hämtades extra stolar från tjänsterummen för att alla skulle få plats i det vackra mötesrummet i Bloms hus med porträtten av de tidigare rektorerna. När det vid något tillfälle skulle anordnas ett möte med alla ledamöter i nämnden inklusive suppleanter, så var det svårt att hitta en lämplig sal. Om jag minns rätt blev det ett sammanträde i en föreläsningssal i ett av de blå husen.

Lokalfrågan var dock ett mindre problem. En betydligt större fråga var vem de enskilda ledamöterna företrädde. I praktiken kände sig var och en i första hand ansvarig för sitt eget ämne eller sin egen institution. Jag lade märke till att många bara yppade någon mening när deras egna personalärenden eller studieplaner var på tapeten. Fakultetens övergripande intressen representerades i huvudsak av dekanen och prodekanen – som samtidigt var dekan för den sektion som inte dekanen tillhörde – samt av de två prodekanerna och de båda utbildningsledarna Jan Hedin och Lars Cleve.

Min erfarenhet från andra styrelser hade lärt mig att ett mindre antal styrelsemedlemmar tvingar eller åtminstone stimulerar ledamöterna att ta ett större ansvar för helheten. När jag själv blev dekan var ett av mina första förslag att drastiskt minska antalet medlemmar i fakultetsnämnden. Tydligt övertygades även nämndens ledamöter om det för inför nästa val hade den själv fattat beslut om att ett mindre antal ledamöter skulle vara bättre för fakulteten. Än idag består fakultetens valda representanter av enbart tre ordinarie ledamöter och tre suppleanter per sektion, vid sidan om dekanus, prodekanus och två vice-dekaner. Därtill kommer nu liksom tidigare representanter för studenter och personal.

Denna nya, icke-ämnesbundna fakultetsnämnd var en försöksutövning för att diskutera en annan aspekt som fakultetens mångfald hade fört med sig: de många små institutionerna.

Problemet med de små enheterna var deras sårbarhet, framför allt vad gäller prefekten och administrationen. Prefekten är ansvarig för enhetens ekonomi, personal och administration och hinner under förordnandetiden knappt med forskning och undervisning. På större institutioner kunde denna funktion cirkuleras, så att en enskild prefekt kunde nöja sig med en treårig 'värnplikt'. På små institutioner blev det ofta samma person som tjänstgjorde som prefekt år efter år och till sin hjälp hade en sekreterare som för det mesta också var studieadministratör samt, om pengarna räckte, en ekonomihandläggare. Dessa små enheter var mycket sårbara – en sjukskrivning kunde sluta i kaos. Den centrala fakultetsförvaltningen använde mycket tid och energi för att hålla de små institutionerna under armarna. Var det då inte rationellt att slå samman dessa små enheter till större institutioner? Det gjordes flera försök, men motståndet var betydande.

Det fanns en utbredd rädsla att ämnets frihet skulle inskränkas om man förlorade sin institutionella självständighet. Detta bekymrade inte minst de mindre ämnen som skulle knytas till redan befintliga större institutioner, där de skulle känna sig som femte hjulet. Inom fakultetsnämnden diskuterades en rad olika förslag. Skulle flera mindre enheter som ämnesmässigt hade anknytning till varandra kunna bilda nya institutioner? En sådan anknytning förnekades ofta när det kom till praktiska förslag, för då framställdes varje ämne som så unikt att det inte kunde placeras under samma tak som grannen. Ett annat förslag gick ut på att utnyttja den lokalmässiga närheten mellan institutioner som låg i samma korridorer, så att administratörerna skulle kunna samarbeta, oavsett ämnesinnehållet. Förslaget föll i god jord hos en del av den administrativa personalen, som i vissa fall redan hade erfarenheter av att hjälpa varandra. De flesta prefekter tyckte dock att detta var en alltför mekanisk lösning.

Nämnden försökte då med ännu en variant: att försöka hitta närliggande ämnen som kunde samlokaliseras. Då var det frågan om tre till fem ämnen per institution så att ingen disciplin

skulle vara alltför stor i förhållande till övriga. Detta delikata pussel hade kommit ganska långt, men innan det kunde föras i hamn valdes en ny fakultetsnämnd som då lade ner hela planen på storinstitutioner.

En ny rektor kom med nya krav: alla humanistiska institutioner som hade mindre än 10 miljoner kronor i omsättning om året fick söka partner för att bilda större institutioner. Nu började leken 'Hela havet stormar'. Teatervetenskap ville samarbeta med genusvetenskap, men de hade redan lovat bort sig till religionshistoria. Så blev det en Institution för musik- och teatervetenskap, en Institution för etnologi, religionshistoria och genusvetenskap, en Institution för slaviska och baltiska språk, finska, nederländska och tyska. Och så vidare.

Så blev det och så förblev det framöver. Som en fotnot kan jag lägga till följande. Fysikerna hade flyttat ut ur Manne Siegbahnlaboratoriet, det röda tegelhuset nära tunnelbanan, och 2006 övertogs byggnaden av Institutionen för litteraturvetenskap och idéhistoria. Eftersom musikvetenskap redan befann sig i grannhuset, en våning upp från Fakultetsklubben, erbjöds även teatervetenskap att flytta med. Det visade sig att de båda institutionernas administrativa personal hittade vägar för ett nära samarbete. Några år senare anslöt sig även konstvetenskap till det huskomplex som kom att kallas Humanistvillan. Det kändes naturligt för de tre prefekterna och för den undervisande och den administrativa personalen att bilda en gemensam institution. Efter flera omröstningar blev namnet bestämt: Institutionen för kultur och estetik. Den omfattar nu ämnena idéhistoria, konstvetenskap, litteraturvetenskap, musikvetenskap, teatervetenskap samt specialavdelningar som dansvetenskap, barnlitteratur och en curator-utbildning. Med omkring 130 anställda har IKE blivit en av fakultetens största institutioner, håller sig med intendenten och dataspecialisten och annan service som ingen av de små institutionerna hade haft råd med. Den administrativa personalen från studentexpeditionen till ekonomihandläggningen är inte längre ämnesanknuten. Gemensamma kurser anordnas, mångvetenskapliga forsknings-

plattformar har etablerats, det finns en forskningsledare för hela institutionen och alla forskningsansökningar manglas på tvärvetenskapliga seminarier.

Universiteten har – liksom kyrkan och militären – överlevt århundranden tack vare sin ovilja att förändras. Humanistiska fakultetens interna liv speglar givetvis den långsamma förändringstakten. Också den akademiska demokratin tar tid och det ska man vara tacksam för; ingen vinner på snabba kast. Men det betyder inte att innovationer är omöjliga. Det är kanske den främsta lärdomen jag har tagit med mig från mina år som dekanus för den nu 100-åriga Humanistiska fakulteten.

*Willmar Sauter, professor emeritus i teatervetenskap,
dekanus Humanistiska fakulteten 1996–2000*

Dekanminnen: Kerstin Dahlbäck

”Det var med en känsla av vild glädje”, skriver Strindberg om avskedet från hustrun vid Gare du Nord. Jag lånar formuleringen för att beskriva min reaktion på pensionering och avslut som dekanus vid universitetets Humanistiska fakultet. Ett universitet är en underbar arbetsplats – förutsatt att det är högt i tak och att ledningen förstår att den är primus inter pares. Det sista året präglades av en ny och kontrollerande kultur: att synas vara blev viktigare än att vara.

Yrkesresan var till ända, från student, amanuens, forskare, lektor, docent, professor, till prefekt och dekanus. In i samhällsmaskineriet vid sex år, ut vid sextiofem. Hade den också varit ”stadier på livets väg”? Till någon del, fram- och motgångar var stationer på en i mycket oplanerad väg upp i den akademiska hierarkin. De gav livserfarenheter och vidgade utsikten. Artikelformatet tillåter mig att nämna endast några få av de många viktiga uppgifter som ingick i dekanuppdraget.

Som prefekt hade jag rest motstånd mot de sedan länge diskuterade sammanslagningarna av ämnesinstitutioner, en av många rationaliseringar av universitetsväsendet under de år det här är fråga om. Förändringarna var givetvis dikterade av ekonomiska och administrativa skäl men svarade också mot en ändring av fokus inom forskningen: ämnena skulle öppna sig mot varandra, gråzonerna mellan dem uppmärksammas och utforskas. Jag hade inget emot tvärvetenskapliga arbetsfält, tvärtom ska man inventera vilka möjliga gränsövergångar som finns och kanske kan ett plus ett bli mer än två. En förutsättning är att

forskaren är väl rotad i åtminstone ett ämne och att undvika att hybridämnen uppstår.

Sammanslagningarna blottade tankeväckande relationsproblem mellan ämnena: något ansåg sig vara av högre status än ett annat, man hyste oro för att egenarten skulle gå förlorad, historiska skäl kunde resa hinder: ”engelska” ville inte underordnas rubriken ”germanska språk”, ”estniska” kände olust inför att kroka arm med ”ryska”. Det gick dock överraskande bra tack vare kloka prefekter och insiktsfull personal. Att de nya institutionerna tilläts få rimliga dimensioner var också betydelsefullt för att arbetet skulle gå någorlunda friktionsfritt. Kolleger från utländska megainstitutioner gratulerade fakulteten.

Den så kallade Bolognadeklarationen innebar stora förändringar av högskolesystemet. Den undertecknades på minister-nivå av 29 länder 1999 i Bologna, med Europas äldsta universitet, och det av Europeiska kommissionen framarbetade förslaget antogs 2001. Syftet med överenskommelsen var att etablera ett för Europa gemensamt utbildningsområde med ekvivalenta kurs- och examenssystem. Det skulle möjliggöra ökad mobilitet för akademiker, mer internationell inriktning på utbildningen, tillgänglighet för alla och livslångt lärande. Målen var lätta att omfatta, implementeringen krävde mycket arbete på samtliga nivåer. På basis av gemensamma ”cykler” (undergraduate och graduate) och konvertibel betygsättning sökte undertecknande länder skapa förtroende för varandras utbildningssystem. Omfattande nationella utvärderingar och kontroller, vilka här dirigerades från dåvarande högskoleverket, skulle garantera kvaliteten: universiteten ålades ett ”kvalitetsarbete” efter bestämda mallar. Förkortningar och termer som ISO, new public management, framgångsindikatorer, resultatstyrning och anställningsbarhet gjorde inträde i den akademiska världen och inte sällan stod näringslivet modell. Input skulle balanseras mot output, helårsstudenter mot helårsprestationer, men mätinstrumenten var (och är) trubbiga och knappast anpassade för en så intrikat materia som humanistiska ämnen. Som ordförande för Stockholms universitets kvalitetsråd såg jag en huvuduppgift i

att begränsa de tidskrävande kontrollerna. Informationen från högskoleverket var föredömlig, vid återkommande möten stakades det fortsatta arbetet ut. Det var uppskattat även om en lundakollega gav rådet att akta mig för trevliga myndigheter.

Till mina erfarenheter från de här åren hör det rektorsval jag bevittnade och i någon mån var delaktig i. Ordförande i universitetsstyrelsen, som inte var rektor, satt också ordförande i valberedningen. Processen skulle moderniseras, en rekryteringsfirma anlätades, och karusellen gick igång. Som ny i styrelsen frågade jag om jävsfrågan varit uppe till diskussion – rektor utnämndes av statsministern och valberedningens ordförande var dennes sambo – varvid ordförande lämnade mötet och uppdraget i vredesmod; några timmar senare hade kvällstidningarna nyheten i krigsrubriker. Efterbörden var inte mindre sällsam: protokollet feladresserades och nådde mig inte före nästa sammanträde, vilket omöjliggjorde ett par korrigeringar av sakfel. Då situationen ansågs alltför infekterad, kunde rättelserna biläggas först då ny styrelseordförande tillträtt. För att använda ett av vår tids favorituttryck: jag var naiv.

Nicht sich ärgern, nur verwundern, skriver Goethe. Det är ett gott råd; vreden över intriger, svek och baktalan – akademiker anses skickliga i dessa verksamheter – ger styrfart men bör, i varje fall i efterhand, ersättas med förvåning.

Men dekanlivets ljusa sidor överväger. Dit hör en annan akademisk paradgren: det intellektuella samtalet och det gemensamma intresset för ämnena. Relationen till de tre andra dekanerna (för juridiska, naturvetenskapliga och samhällsvetenskapliga fakulteten) var givande och utan komplikationer. Som ansvarig för Humanistiska fakulteten (det här var innan vicerektorer infördes) besökte jag olika institutioner för att få en uppfattning om ekonomiskt läge, personalfrågor, studenttillströmning och examensresultat. Jag blev imponerad av det entusiastiska kunskapsökandet och den gedigna lärarverksamhet som bedrevs hos de drygt tjugo institutionerna. Det var också givande att leda fakultetsnämnden och tillsammans med den utse hedersdoktorer, att delges information och höra diverge-

rande åsikter av kolleger, student- och fackliga representanter och söka lösa problem av vitt skilda slag. Det var t.ex. omdiskuterat om en ”extern” ledamot skulle ingå i fakultetsnämnden; min erfarenhet är att det släpper in frisk luft i den ”bubbla”, som denna riskerar att bli.

Utan omsvep: ekonomin var ett stort problem. Budgeten var för snäv, studenterna fick för få undervisningstimmar, tilldelningen till historisk-filosofiska respektive språkvetenskapliga sektionen och mellan ämnena kunde alltid ifrågasättas. Vid ett tillfälle var läget så oroande att institutioner började fundera på uppsägningar. Den extrema situationen visade sig lyckligtvis vara övergående, men fortfarande viktas humaniora lågt och får tilldelning därefter. På forskningssidan minskades de facto fakultetsanslagen, finansieringen skulle i högre grad ske via nationella och internationella forskningsstiftelser. Att skriva ansökningar tog tid och utvecklades till en veritabel konst.

Men plötsligt händer det! En stor donation möjliggjorde etableringen av ”modevetenskap”, ett kunskapsområde lika gammalt som människan, men nytt som universitetsämne. Med sin bas i både humanistiska och samhällsvetenskapliga discipliner svarar det mot rekommendationen att stimulera tvärvetenskapliga studier. Det var avgörande, att den person som tagit initiativet till ämnet och som hade extraordinär sakkunskap på fältet och många globala kontakter också byggde upp det. Modevetenskap gjorde succé inte minst i utlandet, gratulationer strömmade in från både andra universitet och utövare utanför akademien med kopplingar till ämnet. Om jag inte är fel underrättad har man till dags dato producerat tio doktorer.

Hur gick det sen? Med sammanslagningar, Bolognaprocess, utbildning och forskning? Vilka blev fakultetens hedersdoktorer och vilka borde ha blivit det? Nästa dekan tar vid och jag lämnar över stafettpippen.

*Kerstin Dahlbäck, professor emeritus i litteraturvetenskap,
dekanus Humanistiska fakulteten 2003–2005*

Dekanminnen: Gunnar Svensson

Det första decenniet av 2000-talet innebar för fakulteten en tid av omvälvande organisatoriska förändringar. Först det inom fakulteten interna avskaffandet av de två tidigare sektionerna med var sin dekan. Sedan ”Bolognaprocessen” och den följande radikala förändringen år 2007 av strukturen inom den grundläggande utbildningen vid samtliga universitet i landet: införandet av två utbildningsnivåer och krav på explicit formulerade lärandemål och tydliga betygskriterier för samtliga kurser och delkurser. Detta kompletterat med det lokala beslutet vid universitetet att inom utbildningen på grund- och avancerad nivå införa en sjugradig betygsskala i stället för den tidigare tregradiga. Slutligen regeringens beslut att år 2008 lägga ner Lärarhögskolan i Stockholm och överföra verksamheten till universitetet, samt universitetsstyrelsens följande beslut att i stället för att inrätta en ny utbildningsvetenskaplig fakultet fördela ansvaret för de olika lärarutbildningarna och den övriga utbildningsvetenskapliga verksamheten mellan de fyra befintliga fakulteterna.

Jag var som prodekan från 2003 och sedan som dekan från 2006 djupt involverad i detta extremt intensiva förändringsarbete, inte minst när det gällde övertagandet av verksamheten från lärarhögskolan. Tillsammans med de övriga tre dekanerna, de två rektorerna och de två förvaltningscheferna ingick jag i den lilla ”styrgrupp” vars uppgift det var att dra upp riktlinjerna för den nya organisationen samt ta itu med alla de otaliga problem om stort och smått som uppstod i samband med

nedläggningen av den tidigare myndigheten och överföringen av dess personal och verksamhet till universitetet.

Dessa förändringar innebar naturligtvis exceptionella utmaningar för alla inblandade. Bologna-processen resulterade i den mest omfattande förändringen av den högre utbildningen i landet sedan universitetsreformen i slutet av sextioalet (den förändring som på sin tid ledde till studentdemonstrationer på många håll och till ”kårssockupationen” i Stockholm). Och nedläggningen av lärarhögskolan och överföringen av dess verksamhet till universitetet innebar, som jag senare fick veta, den största och mest omfattande sammanslagningen av två myndigheter i Sverige någonsin. Dessa stora och omvälvande förändringar genomfördes utan att några extra medel tillfördes – och utan några som helst avbrott i den pågående verksamheten, alltså utbildningen och forskningen. Det är närmast ett mirakel att allt detta kunde genomföras på så kort tid och utan allvarliga konvulsioner, men det krävdes naturligtvis exceptionella arbetsinsatser.

När Kåre Bremer tillträdde som universitetets rektor år 2004 kom fokus allt mer att riktas mot forskning och universitetets internationella synlighet och status. För att visa att det även vid Humanistiska fakulteten bedrivs forskning av hög kvalitet och betydande omfattning begärde fakultetsledningen in underlag från institutionerna och presenterade i den 100-sidiga skriften *Humanistisk forskning 2005* omfattningen och inriktningen av forskningen vid var och en av fakultetens institutioner. Fakultetsnämnden tillsatte också en speciell ”strategigrupp” för att inom fakulteten öka medvetenheten om den nya strategiska betydelsen av forskning och forskningsfrågor. Tidigare hade forskning vid de flesta institutionerna nog främst uppfattats som en angelägen för de enskilda forskarna, och fakultetsnämndens fokus främst varit inriktat på frågor rörande utbildning. Som prodekanus ledde jag arbetet inom strategigruppen, och jag minns att en av fakultetens mest profilerade forskare efter ett större möte angående forskning och finansiering av forskning med belåten min kom fram till mig och sa att detta nog var det första

fakultetsmöte någonsin som inte handlat om utbildning utan om frågor kring forskning och forskningsfinansiering.

När jag sedan tillträdde som dekanus såg jag det redan från början som väsentligt att närhelst frågor som berörde forskning kom upp i olika sammanhang ständigt poängtera att villkoren för forskning inom det humanistiska området är väsentligen annorlunda än inom de övriga områdena, eftersom möjligheterna till extern finansiering inom det humanistiska området är så mycket mindre. Min argumentation för detta faktum föll uppenbarligen i god jord. Såväl universitetsledningen som de övriga dekanerna kom efterhand att inse att möjligheterna till extern finansiering är betydligt mindre inom det humanistiska området – och detta skulle senare visa sig vara betydelsefullt.

När universitetet år 2008 i den särskilda forskningspropositionen fick ett ökat permanent tillskott på 66 mkr föreslog rektor att 20 mkr av dessa nya medel som permanent tillskott skulle tilldelas Humanistiska fakulteten som stöd till dess ledande forskningsområden. Förslaget godtogs utan invändningar av de övriga dekanerna, och universitetsstyrelsen fattade sedan beslut i enlighet med förslaget. Detta i sitt slag troligen unika beslut, att ge Humanistiska fakulteten ett extra årligt forskningstillskott på 20 mkr, togs sedan upp på nyhetsplats i rikspressen, och det uppmärksammades också vid det årliga nationella mötet med landets humanistdekaner. Några år senare sa en av de mångåriga externa ledamöterna i universitetsstyrelsen i ett tal i samband med att han lämnade styrelsen att beslutet att ge Humanistiska fakulteten dessa extra permanenta forskningsmedel om 20 mkr var det av alla beslut i styrelsen som han var mest nöjd med att ha varit med om att fatta.

Föga förvånande blev frågan om ledande forskningsområden mer brännande inom fakulteten när extra medel om 20 mkr tillfördes. Det tidigare beslutet från år 2007 att utpeka sex ledande områden var baserat på en intern utredning gjord av fakultetens forskningsberedning, som då främst utgick från ett antal kvalitetsindikatorer. Nu krävdes något mer för att få allmän acceptans för ett beslut angående fördelning av dessa nya permanenta

forskningsmedel. Fakultetsnämnden fattade därför beslut om en större extern kvalitetsutvärdering av forskningen vid fakultetens institutioner, och såväl inhemska som utländska experter anlätades som granskare inom vart och ett av de områden som institutionerna själva föreslog som möjliga ledande områden. Resultatet av denna omfattande utvärderingen publicerades i sin helhet i den 300-sidiga skriften *Humanistisk forskning 2010* som sedan låg till grund för fakultetsnämndens beslut om ledande forskning under de följande fyra åren 2011–2014.

Min sista tid som dekanus präglades av en ganska långvarig ”strid” angående den framtida interna organisationen inom universitetet. Den nya högskoleförordning som skulle börja gälla från och med 2012 gav stora möjligheter för varje universitet att själv utforma sin egen interna organisation. Rektor Kåre Bremer förespråkade en ny intern organisation med två områden, med direktvalda områdesnämnder och vice-rektorer. Vi fyra dåvarande dekaner förespråkade i stället en mindre radikal förändring, där områdesnämnderna i huvudsak skulle utgöras av de valda fakultetsnämndernas ledningar. Det fanns många bottnar i denna strid, inte minst fakulteternas olika storlek och inom sig mycket olika antal ämnesområden och institutioner, men också önskan att bevara så mycket som möjligt av den kollegiala struktur som länge utmärkt universitetet. Motsättningen mellan rektor och oss dekaner hämmade under en period arbetet på ledningsnivåerna, och väckte även en viss uppmärksamhet utanför universitetet.

För mig tycktes motsättningen till slut bli ohållbar. Under ett prefektmöte i Spökslottet framförde jag därför till rektor min önskan om ett enskilt samtal angående denna motsättning. Han nappade genast på mitt erbjudande. Någon vecka senare träffades vi båda ”i hemlighet” tillsammans med min prodekan i mitt tjänsterum på institutionen. Under samtalet presenterade jag ett kompromissförslag rörande den nya organisationen med den väsentliga skillnaden att ledamöterna i områdesnämnderna i mitt förslag inte skulle utses genom direkta val. De skulle i stället bestå av bestämda fakultetsrepresentanter (dekaner, prodekaner

och vicedekaner) som alla skulle utses i och med valen till fakultetsnämnderna. På så sätt krävdes inte två skilda val utan endast ett, och fakultetsnämndernas ledningar skulle garanteras plats i respektive områdesnämnd. Den väsentliga frågan om vem som var fakultetens främste företrädare – dekanus eller fakultetens representant i områdesnämnden – skulle därmed inte uppstå.

Mitt mest bestående minne av detta möte handlar just om det smått absurda i själva situationen, där rektor i mitt tjänsterum efter min diktamen skriver ner de väsentliga förändringarna i förslaget till ny övergripande organisationsstruktur. Det är enligt denna nya organisationsstruktur som verksamheten vid universitetet i dag bedrivs – alltsedan den nya högskoleförordningen trädde i kraft för drygt sju år sedan samtidigt som mitt uppdrag som fakultetens dekanus tog slut.

*Gunnar Svensson, professor i teoretisk filosofi,
dekanus Humanistiska fakulteten 2006–2011*

Dekanminnen: Bengt Novén

Jag var dekanus för den Humanistiska fakulteten under en period som innebar flera utmaningar, en del framgångar och stora förändringar. Allt vad fakulteten gör är underställt krav på utveckling. Statsmakterna finansierar verksamheten och formulerar sådana krav, och i så måtto är kraven också avhängiga en politisk agenda. Åren 2012–2017 blev det uppenbart för mig att högre utbildning och forskning är en sektor som statsmakterna gärna skulle vilja styra mer över. Högre utbildning och forskning utgör viktiga politiska instrument, vilket också går att avläsa i de reformer och propositioner som kontinuerligt läggs fram inom sektorn.

Men incitament till förändring beror också av interna omständigheter. Vår sektor är en kvalitetskultur. Det finns en integrerad vilja att ständigt utveckla till det bättre och att kontinuerligt höja kvaliteten på det som utförs, det vill säga utbildning, forskning och administration. Kraven på utveckling och förbättring kretsade mycket kring just ”kvalitet” under dessa år. Det var en direkt följd av att statsmakterna beslöt införa ännu ett nytt system för att kontrollera kvaliteten i utbildningarna. Universitetskanslersämbetet, statens nybildade tillsynsmyndighet som omdöpts den 1 januari 2013, skulle genomdriva det nya systemet. Man ville ge lärosätena frihet att själva arbeta med kvaliteten i sin verksamhet. Men statsmakten hade inga planer på att därmed göra avkall på sin styrning. Tvärtom avsåg den att med omfattande resurser och vässad metodik kontrollera lärosätenas interna kontroll.

UKÄ:s nya kvalitetssystem, i vilket forskarutbildning och till och med forskning skulle ingå, innebar en betydande förändring. Grundprinciperna i det nya systemet var utan tvekan goda. De välkomnades också av oss som var ledamöter i REBUS (rektors beredning för utbildningsutvärdering och system för kvalitetssäkring) och som från 2015 började snickra på alla nya processer och regelverk som behövdes för att visa hur vi säkrar kvaliteten. Men de fulla konsekvenserna av det nya systemet överblickade vi nog inte fullt ut; särskilt inte den totala mängd arbetsinsats som kommer att krävas av lärosätets anställda.

Under de sex åren 2012–2017 genomfördes ett antal omorganisationer. Vad som stod särskilt i fokus var påbuden att bilda större institutioner genom sammanslagningar. Diskussionen hade förts under en längre tid och kändes igen från samtliga lärosäten inom och utom landet. Lunds universitet hade några år tidigare genomfört en omfattande sammanslagning av drygt 30 språkämnen genom bildandet av Språk- och litteraturcentrum. Uppsala och Göteborgs universitet hade genomfört liknande radikala omorganisationer och bildat stora flerämnesinstitutioner. Tillsammans med prodekanus och vicedekanerna diskuterade jag dessa processer med våra kollegor i Köpenhamn, Oslo och Helsingfors genom det nätverk som etablerats med systerfakulteterna i de nordiska huvudstäderna. Vi kände alla igen argumenten i diskussionerna från våra respektive hemmaplaner för och emot sammanslagning av små institutioner. Små enheter är begränsande i alla avseenden; de är sårbara ekonomiskt och främjar inte utvecklingen av humanistisk utbildning och forskning. Små institutioner verkar isolationistiskt. De kan vara familjära och trevliga, men de motverkar professionalism. De hindrar samordning som behöver etableras mellan små ämnesmiljöer, som är karakteristiska för flera humanistiska discipliner.

Samtidigt stod det klart att hela Stockholms universitet, men kanske framför allt just den Humanistiska fakulteten, hade gjort motstånd – och med framgång! – mot trenden att slå samman institutioner. Som en följd kom förändringar av institu-

tionsorganisation att genomföras mer varsamt i Stockholm än vid övriga lärosäten. Ett förslag som lanserades var inrättandet av gemensamma "administrativa kontor" som institutionerna skulle dela på. På så sätt ville man värna om den intellektuella arbetsmiljön och inte skapa så stora organisatoriska enheter att omorganisationen skulle innebära en omställning till helt nya arbetsmiljöer. Nu kom aldrig några administrativa kontor att inrättas (med undantag för ett fall: institutionerna i Humanistvillan delade sedan tidigare på administrativ personal). Däremot blev resultatet att fakulteten lät slå samman institutioner, men som sagt, i jämförelsevis blygsam omfattning. Vid periodens början fanns 21 institutioner; dessa hade 2017 blivit 14.

Den nya organisationen vid Stockholms universitet innebar att en ny nivå inrättats från och med 2012-01-01, nämligen vetenskapsområdet för humaniora, juridik och samhällsvetenskap, som i december 2015 bytte namn till det Humanvetenskapliga området. Nyordningen förlade ansvaret för fakulteternas institutionsorganisation på den nya Områdesnämnden. Fakulteten hade naturligtvis fortfarande en stark röst i sammanslagningsärendena, men att besluten fattades på en högre nivå i organisationen innebar att diskussionerna om samgåenden kunde föras med större fokus på verksamheten än på enskilda medarbetares behov eller önskemål.

Inte bara institutionsorganisation förändrades. Den centrala förvaltningen var föremål för en genomgripande omorganisation. Den tillträdande rektorn, Astrid Söderbergh Widding, lät utreda den centrala stödorganisationen från grunden. Hon genomförde därefter, år 2014, flera omorganisationer av funktioner inom den centrala förvaltningen. Det handlade om lokalförsörjning, kommunikation, upphandling och framför allt samverkan med det omgivande samhället.

Dessa förändringar i förvaltningsorganisation skedde parallellt med en väsentlig utökning av den centrala förvaltningen. Ett enkelt mått på hur förvaltningsstödet växte går att utläsa ur de universitetsgemensamma kostnaderna. Vid periodens början 2012 betalade fakultetens institutioner och fakultetsnämnden

sammanlagt 138 mkr. I fakultetens budget för år 2017 var det totala beloppet 173 mkr. Med andra ord hade stödverksamheten under dessa sex år ökat med drygt 25 %. Ökningen svarade mot nya krav på lärosätet när det gäller planering, uppföljning och styrning. Ett av de områden som krävde mer resurser var just, som jag nämnde inledningsvis, kvalitetsarbetet. Ett annat tecken på verksamhetsstödet utbyggnad var bildandet av Samverkansavdelningen, en ny organisatorisk enhet med flera underavdelningar.

Under perioden började det talas mer och mer om "samverkan". Medarbetare och studenter vid den Humanistiska fakulteten uppmärksammade det djupt problematiska med den förståelse av samverkan som togs för givet av en rad instanser utanför akademien. Vad lärosätens samverkan med samhället skulle tjäna till förklarades av talespersoner från utbildningsdepartementet, näringslivet, näringsdepartementet och dess organ Vinnova (Verket för innovationssystem). Att "innovation" här var honnörordet undgick ingen. Vinnova hade fått ett regeringsuppdrag att avge ett förslag på hur samverkan skulle värderas som grund för omfördelning av resurser. När slutrapport äntligen var klar, i december 2016, hade invändningarna sedan länge mobiliserats. När dessutom regeringens forskningsproposition innehöll ordet "samverkan" i sin rubrik *Kunskap i samverkan*, då blev utbildningsdepartementets syn på utbildning och forskning riktigt provocerande i många humanisters ögon. Men det var inte bara humanioras försvarare som vände sig emot den endimensionella förståelsen av samverkan. Stockholms universitet hade centralt satt igång en egen kartläggning som resulterade i en rapport med en mer ambitiös och mångfasetterad beskrivning av samverkan.

Humanistiska fakulteten berördes av flera projekt som vilade på en förståelse för betydelsen av samverkan: den humanistiska tankesmedjan Humtank bildades 2013, Accelerator, en konsthall med uppdrag att främja nytänkande och samarbeten mellan samtidskonst, vetenskap och samtidsfrågor, inrättades 2015 vid fakulteten. Institutet för Turkietstudier bildades, också det

med extern medfinansiering. Och fakulteten tog själv initiativ under den här perioden för att växla upp samverkan. Två sådana initiativ var skapandet av Bildningspodden och en treårig försöksverksamhet i samarbete med Nordiska Museet kring den Hallwylska professuren i nordisk folklivsforskning.

Det blev uppenbart att samverkan hade ekonomisk betydelse. Även om statsanslagen, än så länge, inte innehåller en resurs för samverkan så tillkännagav alltså regeringen sin avsikt att omfördela resurser med samverkan som fördelningsnyckel. Ytterligare ett uttryck för samverkanslogiken var det åttonde europeiska ramprogrammet för forskning och innovation 2014–2020, som fick namnet *Horizon 2020*. Då detta största samlade forskningsprogram någonsin lanserades var det uppenbart att idéerna om samhällsrelevans var styrande. Ledordet var *impact*; det vill säga att den forskning man satsade på skulle ha konkret betydelse för medborgarna. Det framgick också, genom flera rapporter som skrevs efter de första inledande åren, att humaniora hade mycket svårt att göra sig gällande i dessa sammanhang. Få projekt med inslag av humanistisk kompetens fick medel i de första utlysningarna. Tyvärr gällde detta inte minst den Humanistiska fakulteten i Stockholm. Detta framstår alltså jämt som en av de stora utmaningarna inför framtiden.

Men humanioras samverkan med samhället fick nu också en helt ny innebörd till följd av en rad händelser inom och utom landet. Religiösa fanatiker gjorde massaker i Paris den 7 januari och den 13–14 november 2015; attentat följde i London, Bryssel, Stockholm, Barcelona, och flera andra städer. Den stora flyktingvågen 2015 visade vidden av mänskliga umbäranden och skapade debatt kring asylpolitiken i EU. Politiska partier med tydlig populistisk agenda gav uttryck för intolerans, ibland öppet hat, och de gjorde avgörande framryckningar i länder som Italien, Frankrike, Polen, Ungern och Sverige. Donald Trump valdes den 8 november 2016 till USA:s president. Mistroendet mot Europeiska unionen växte; Brexit beslutades genom folkomröstning i Storbritannien i juni 2016. Våld och trakasserier mot kvinnor avslöjades i en skrämmande omfattning världen

över. Fake news, fanatism och antisemitism utvecklades via sociala medier. Klimat och miljö blev teman som utpekade människans civilisation som märkt av sin egen undergång. Alla dessa händelser ställde lärosätenas samlade verksamhet i ett helt nytt ljus, och de förändrade i alla fall min egen syn på den Humanistiska fakultetens roll i samhället och omvärlden. Medarbetare vid fakulteten engagerade sig nu också kraftfullt i frågor om kunskapsresistens och humanioras relevans för dialog, empati, mänskliga värden, rättvisa, hållbarhet.

Fakulteten tog egna initiativ till kvalitetsutveckling. Dessa förändringar möjliggjordes av dels fakultetsledning och fakultetskolegium, som drev på och ville se utveckling, dels det humanistiska fakultetskansliet som under kanslichefen Henric Hertzmans ledning framgångsrikt utvecklade kvaliteten i verksamhetsstödet, särskilt funktionerna för ekonomi och utbildningsledning.

Önskemål formulerades av medarbetare vid fakulteten om att modellen för fördelning av forskningsanslagen borde förändras. Institutionerna fick vid denna tid en betydande del av sina anslag för forskning utifrån en ”ram” som hade traderats från historien. Vi tyckte nu att modellen var ogenomskinlig, traditionsstyrd och statisk. Fakultetens budgetberedning började 2014 att arbeta intensivt för att skapa ett nytt system för fördelning. De kriterier för fördelning som var baserade på prestation var mycket begränsade, till skillnad mot anslaget för utbildning, som ju var så gott som helt prestationsbaserat. Vi införde nu även inom anslaget för forskning och forskarutbildning fler fördelningsnycklar utifrån prestation, nämligen externa forskningsbidrag och vetenskapliga publikationer. Den gamla ramen omvandlades till en dynamisk resurs baserad på antalet forskande personal. Principerna som låg till grund för den nya modellen var transparens, dynamik och rättvisa. Omställningen fick konsekvenser för flera institutioner och därför gav fakulteten ett stöd för dem som fick minskade anslag i den nya modellen. Efter tre år var detta så kallade omställningsstöd avvecklat och samtliga institutioner hade anpassat sig till det nya systemet.

För det andra omformade vi forskarskolan. Den Humanistiska fakultetens resurs alltsedan regeringens satsning på en nationell forskarskola i romanska språk (FoRom). uppgick till ca 20 mkr per år. Den hade förlagts till fakulteten för att bedriva humanistisk forskarutbildning under ”forskarškoleliknande former”. Vi avsåg nu att genomföra en omfattande omorganisation. Tre forskarskolor hade i tur och ordning inrättats sedan avvecklingen av FoRom och vi förde en lång diskussion om hur medlen skulle användas i fortsättningen. Fakulteten lät göra en extern utvärdering av de tre forskarskolorna 2014. Omorganisationen upptog mycket tid och många medarbetare engagerade sig i denna fråga som rörde en central kvalitetsaspekt av humanistisk forskarutbildning. Slutligen inrättades en styrgrupp under prodekanus ledning som föreslog att inrätta en gemensam forskarskola vid den Humanistiska fakulteten, vilket nämnden också beslutade 2015-12-15. Den nya forskarskolan innefattande generiska kurser och teman och benämndes Doctoral School in the Humanities.

Fakulteten hade, för det tredje, ett liknande fördelningsbeslut att fatta kring ledande forskningsområden. Universitetsstyrelsen beslöt 2008 att satsa på ”ledande humanistisk forskning” med ett anslag om 20 mkr per år. Medlen är permanenta men styrelsen hade bestämt att under en sexårsperiod fördela dem på sex forskningsområden. Perioden löpte alltså ut 2014. Fakultetsnämnden hade dessutom tidigare och på anmodan av rektor etablerat en lista över sina ledande forskningsområden och utsett åtta sådana som de främsta. Mycket tid ägnades år 2014 åt att diskutera och planera processen att utse ledande forskning vid fakulteten. Egentligen hade vi att utföra två utvärderingar, eftersom även Områdesnämnden hade uppmanat fakulteterna att redovisa sitt interna kvalitetsarbete avseende ledande forskningsområden. Efter långa, och värdefulla, diskussioner arbetade vi fram former och kriterier för de två olika utvärderingarna. Som underlag för bedömningarna uppmanades institutionerna att ta fram självvärderingar. Resultatet blev en ”lång” och en ”kort” lista på forskningsområden. Den långa gick till Områdes-

nämnden och bestod av 17 forskningsområden samt 9 framtidsområden. Fakulteten motiverade denna långa lista med att den kunde utgöra ett viktigt underlag i arbetet med att utse humanvetenskapliga, områdesgemensamma profilområden, vilket också skedde. Den korta listan skulle etableras som ett fördelningsbeslut. Med stöd i en omfattande extern utvärdering bestämde fakultetsnämnden i sitt decembermöte 2014 att åtta forskningsområden under sex nya år skulle tilldelas forskningsanslag för ledande humanistisk forskning.

Slutligen beslutade fakulteten att modifiera sitt system för omfördelning av ersättningarna för studieprestation. Det dåvarande systemet byggde på den omständigheten att vissa ämnen är mer resurskrävande än andra och därför behöver ett högre anslag för att kunna klara sig ekonomiskt. Statsanslaget för utbildning ger varken anvisningar eller möjligheter för en differentiering av tilldelningen. Alla utbildningar får av staten ett belopp genom vad vi brukar kalla ”HS-prislappen”, det vill säga ett ersättningsbelopp för utbildningsområdet humaniora, teologi, juridik och samhällsvetenskap. Men den Humanistiska fakulteten har sedan flera år tillämpat en modell som omfördelar anslagen mellan olika ämnen. Systemet består i att ämnena får medel som beräknas utifrån ett ”avräkningstal”, vilket gör det möjligt att bedriva mer kostsamma utbildningar, som till exempel ämnen med få studenter eller med färdighetsmoment. Modellen hade kunnat tas fram tack vare en lång kollegial diskussion och den byggde på solidaritet, då ämnen med stora utbildningsåtaganden accepterade att få mindre betalt per student i förhållande till små ämnen. Fakultetens avräkningstal byggde emellertid på kategorier av ämnen, som var fastställda en gång för alla. Nu ville vi införa en modell som var både dynamisk och genomskinlig. Efter ett intensivt arbete, och många matematiska uträkningar, var modellen klar att tillämpas inför budgetåret 2018. Modellen byggde på ett underlag från samtliga institutioner som redovisade hur mycket arbetstid man använde i sin undervisning. Utifrån dessa redovisningar, som skulle hämtas in varje år, räknades ett viktat medelvärde fram för hur mycket

arbete som lades ned på varje studieprestation vid fakulteten. Varje ämnes avräkningstal fastställdes sedan utifrån ämnets avvikelse från detta medeltal.

Detta var fem exempel på hur fakulteten på olika sätt arbetade med kvalitetsutveckling, och på eget initiativ. I efterhand minns jag nu hur långa dessa processer var och hur många personer som var inblandade. Men jag minns lika klart att det också var ett mycket meningsfullt och intressant arbete. Att arbeta med kvalitet, det är det vi alla gör inom fakulteten. Om nu kvalitetsutveckling är konstitutiv för vår organisation då kan omställningar efter externa direktiv och modeväxlingar vara problematiska. Verksamhetsutveckling sker organiskt, och det går ganska trögt. Men är inte långsamhet ett kännetecken på kvalitet?

*Bengt Novén, professor i franska,
dekanus Humanistiska fakulteten 2012–2017*

Gamla kompetenser – nya marknader

Stockholms universitet har varit med att starta något så ovanligt som en akademisk tankesmedja för humaniora – Humtank som samlar representanter från 15 svenska lärosäten. Inom ramen för denna verksamhet har humanioraforskare arbetat med att ta fram idéer och strategier för att stärka humanioras roll i samhället och i utbildnings- och forskningspolitiken. Undertecknad var under tre och ett halvt år med om att starta upp och leda denna verksamhet. Nuvarande verksamhetsledare, Isak Hammar och Jenny Larsson, är också verksamma vid Stockholms universitet, så Humtank har onekligen en särskild koppling till detta lärosäte. Humaniora har i den offentliga debatten ofta framställts som onyttigt och oanvändbart på arbetsmarknaden, inte minst i den välkända rapporten *Konsten att strula till ett liv* (Svenskt Näringsliv, 2011). Som ett svar på detta, tog Humtank fram rapporten *På jakt efter framtidens kompetenser* (2017). I det följande kommer jag att dels redogöra i korthet för resultaten i denna rapport, dels argumentera för att humaniora inte behöver förändras nämnvärt, men att kontaktytor, arbetssätt och framförallt attityder hos humanister med fördel kan uppdateras. Jag menar att Stockholms universitet, med sin tillgång till en av landets i särklass största arbetsmarknader, borde gå i bräschen för att bygga dessa nya, välbehövliga broar.

Idén till att genomföra en rapport om efterfrågade kompetenser på arbetsmarknaden föddes i vad vi uppfattade som ett glapp mellan den debatt som fördes internationellt om högre utbildning, där kombinationen av humaniora och teknik oftast

framhölls som ett framgångsrecept, inte minst i Silicon Valley, och den debatt vi sett i Sverige där humanister oftast – lite hårdtaget – utmålas som övertaliga bibliotekarier och museipedagoger. Ytterligare en komponent var den växande debatten om automatisering av arbetsmarknaden där till exempel Osborne & Frey (2013) uppskattade att västvärldens arbetsmarknad kan komma att halveras under de kommande tjugo åren i takt med att många arbeten automatiseras. Kunde det kanske vara så att humanistiska kompetenser löpte mindre risk att automatiseras och därmed skulle bli mer värdefulla? Mot bakgrund av detta ville vi fråga dem som bygger verksamheter vad de verkligen behövde och samtidigt ta temperaturen på en bredare opinion i Sverige som komplement.

I rapporten *På jakt efter framtidens kompetenser* (Forsberg Lundell & Viklund, 2017) gjorde vi därför dels djupintervjuer med sju företagsledare i Stockholm och Luleå, dels en opinionsundersökning med det så kallade ”svenska folket”. Undersökningen genomfördes under perioden 29–30 mars 2017 via en *YouGov* Sverige onlinepanel bestående av män och kvinnor som var 18 år och äldre i Sverige. Huvuduppgiften för både företagsledare och deltagarna i onlinepanelen var att svara på frågan om vilka kompetenser som ansågs viktigast antingen för det egna företaget (företagsledare) eller för framtidens arbetsmarknad (svenska folket). När vi intervjuade företagsledarna visade det sig att de kompetenser som de rankade högst (på en skala från 1–10) var affärsmässighet, problemlösningsförmåga, kreativitet och uttrycksförmåga i tal och skrift (alla över 9 i snitt). Det är i sammanhanget intressant att både ekonomiska och juridiska kunskaper rankades klart lägre (6,3 resp. 4,7). När vi frågade svenska folket var det IT-kompetens, uttrycksförmåga i tal och skrift och problemlösningsförmåga som rankades högst (alla över 8 i snitt). Även denna bredare publik - speciellt de yngre deltagarna – rankade ekonomiska och juridiska kunskaper lägre. En förklaring till detta kan man finna i intervjuerna med företagsledarna, som ser dessa som specialistkompetenser, som inte så många av företagets anställda behöver besitta. En annan för-

klaring går att finna i synen på automatisering, där både ekonomi och juridik framhålls i debatten som kunskapsområden som kan komma att automatiseras i hög grad.

Den slutsats vi drog i rapporten var således att det framförallt är generiska kompetenser som efterfrågas, varav vissa som till exempel uttrycksförmåga i tal och skrift särskilt kan sägas odlas inom humaniora. Det bör också tilläggas att de flesta arbetsgivare i intervjuerna menade att just exakt vilken utbildning man genomgått inte hade så stor betydelse. Min uppfattning, efter att ha varit med och tagit fram denna rapport, är att det finns fina möjligheter för humanister att göra sig gällande på dagens och morgondagens arbetsmarknad. Emellertid behöver vissa saker förändras internt inom humaniorafältet för att detta ska möjliggöras.

I en uppföljande rapport till den om framtidens kompetenser, skriver man att ”för Humtank är det en given ståndpunkt att man inte behöver välja mellan att betrakta studier i humaniora som antingen självförverkligande eller som arbetsförberedande” (Hammar, Ångsal & Öhman, 2018, s.13). Efter mina år som verksam i och kanske framförallt som observatör till den så kallade ”humanioradebatten” är min uppfattning att den tanken inte är självklar för alla humanister. Det kan givetvis finnas en potentiell konflikt mellan:

- 1) Det som man uppfattar gynnar ekonomiska och kommersiella intressen
- 2) Det som man uppfattar gynnar individens personliga utveckling
- 3) Det som man uppfattar bidrar till ”det goda samhället”.

Givet att vi accepterar dessa tre ingångar som möjliga utomvetenskapliga syften med högre forskning och utbildning, uppfattar jag det som att man från humanisters håll ofta koncentrerar sig på ”individens personliga utveckling” och på ”det goda samhället”, men man bryr sig mer sällan om de ekonomiska dimensionerna i samhället. Dessutom finns på denna punkt också helt skilda uppfattningar om hur det ekonomiska systemet i ett

samhälle bör se ut. Ett av mina starkaste intryck från arbetet med Humtank var att vi uppenbarligen inte hade gemensamma uppfattningar om marknadsekonomi. Lever vi i en marknadsekonomi? Är marknadsekonomin den bästa samhällsmodellen? Svaren på båda frågorna kunde gå isär, och det blev tydligt att utifrån olika ideologiska ställningstaganden blev också ”lösningarna” för humaniora olika. Min egen uppfattning är att marknadsekonomin är det system som hittills visat sig mest framgångsrikt och att humaniora givetvis ska förhålla sig till detta. Humanister ska inte bli ekonomer, men kan inte heller bortse från ekonomins betydelse i samhället. Detta är utgångspunkten för det resonemang som nu följer.

Humaniora behöver inte rädas ord som marknad, näringsliv och entreprenörskap, om man inte har något emot det av ideologiska skäl. Under arbetet med rapporten om framtidens kompetenser blev det tydligt för oss – både när vi såg på debatten om framtidens kompetensförsörjning och när vi intervjuade näringslivschefer – att många av de kompetenser som studenter tillägnar sig inom humaniora lätt kan användas i ett näringsliv som präglas mer och mer av automatisering, men också av ett större behov av humanister inom kultur och kommunikation. Humanistisk utbildning behöver inte ändras i så stor mån, den behöver inte innehållsmässigt ”arbetsmarknadsanpassas”. De gamla kompetenserna duger gott. Däremot måste det skapas betydligt mer kontaktytor gentemot näringslivet, i form av praktik och möjligheter att göra examensjobb på en arbetsplats.

Vi lever i en tid där behovet av humaniora är stort, både på ett individuellt och ett samhälleligt och ekonomiskt plan, men humanisterna måste vilja delta på alla dessa tre arenor. Ibland verkar det nästan som om näringslivet är mer intresserat av humaniora än tvärtom. Lars Strannegård, rektor på Handelshögskolan i Stockholm, har förstått värdet av humaniora och sedan några år tillbaka inkluderas där kurser i kultur och konst i utbildningen för ”framtidens ledare”. I dessa sammanhang är det ju förstået viktigt att humaniora inte betraktas som ”icing on the cake”, utan att humaniora har ett eget existens-

berättigande. Självklart är det också så att alla humanister inte behöver göra allt, men det måste öppnas upp för deltagande i fler sektorer på arbetsmarknaden. Ett viktigt resultat av bättre kontaktytor gentemot arbetsmarknaden vore också att humaniorastudenterna då skulle ges möjlighet att förvärva mer problemlösningsförmåga och affärsmässighet, kompetenser som så många företagsledare efterfrågar. Det skulle även avsevärt förbättra och bredda humaniorastudenternas möjligheter till arbeten efter studierna och en gång för alla göra upp med myten om att humaniorastudier saknar relevans för arbetsmarknaden.

*Fanny Forsberg Lundell, FD, docent i franska,
verksamhetsledare för Humtank 2014–2017*

Ansiktet utåt: Om kärnvärden, visioner och symboler

Universitetets ansikte har en *blå tunga* utsträckt mot alla som kommer med bussen från innerstaden. Tungan fångar vindens dofter och dess yta speglar årstidernas växlingar. Med tungan smakar vi på världen. Tungan symboliserar smaksinnet och språket, människans önskan att forma sina tankar i ord, och den har erotiska undertoner som associeras till alla de känslor som styr människors handlingar. Det första skäl att komma till universitetet som nämns i introduktionsfilmen på Youtube är: ”För att följa din passion”.

Tungan, som egentligen är en blå val, står på torget utanför det nybyggda Studenthuset. Den heter *Moby Dick* efter titeln på en amerikansk romanklassiker, Herman Melvilles *Moby Dick, eller Valen* från 1851. Boken handlar om kapten Ahab som jagar en val, en symbolisk val som står för något ouppnåeligt eller i alla fall något som är värt att ägna sitt liv åt och följa till världens ände. Framför universitetet ställer den frågan om vad vi söker i livet och vad vi vill uträtta i världen. Romanen *Moby Dick* anses ofta vara ett filosofiskt och metafysiskt verk som ifrågasätter den mänskliga perceptionen, tron på sinnenas vittnesbörd och i förlängningen vetenskapens möjlighet till fullständig kunskap. Andra hävdar att den egentligen handlar om litterära strider mellan olika estetiska riktningar. Allt detta är lätt att koppla till verksamheten i de universitetsbyggnader som ljusblå tornar upp sig bakom skulpturen. Där bedrivs forskning och ett ständigt sökande efter ny kunskap. Ofta presenteras olika tolkningar som vi förväntas förhålla oss både kritiska och kre-

ativa till. Anknypningen till Humanistiska fakulteten är självklar – här studerar vi allt från amerikansk litteratur till de fem sinnenas idéhistoria. Och naturligtvis språk, filosofi och konst.

Ansiktet utåt har en *kängurunos*. Den tillhör Torsten Renqvists skulptur av en känguru som står centralt placerad utanför entrén till universitetsbiblioteket. Det är en vanlig mötesplats i Södra husens vimmel. Kängurun är, liksom valen, ett djur vi måste resa långt för att få uppleva. Detta väcker associationer till en vindlande och livslång bildningsresa, men också till alla hotade djurarter. Forskningen menar att vi idag lever i en epok kallad antropocen, präglad av människans makt över naturen. Vår inverkan på jorden, som art i konkurrens med andra arter och varelser, är ofta destruktiv. Vi har ett stort ansvar för miljön och klimatet. Ökad kunskap och medvetenhet kan hjälpa oss att se vägar framåt. Anknypningen till studier och forskning är tydlig. Här finns kurser om allt från curating, konsten att ställa ut konst, till human-animal studies och globalhistoria.

Ansiktet utåt framstår i *profil* på bergsslutningen upp mot Aula Magna utmed stigen från tunnelbanan till Södra husen. Det är Sivert Lindbloms skulptur *Adam*, flankerad av *Eva* och *Herkules*. Mytiska gestalter från antiken och kristendomen gömmer sig i grenverket. Folk strömmar förbi utan att se dem. Det finns alltid något som undgår vår uppmärksamhet – och därmed alltid någonting nytt att upptäcka. Humanistiska fakulteten erbjuder en mängd varierande vägar att vandra – filosofiska, historiska, genusteoretiska, arkeologiska, religionsvetenskapliga, mediala och språkliga.

Universitetets *digitala ansikte* utåt är hemsidan, en plats för ständigt växlande bilder, symboler och budskap. Alla sidor inleds med universitetets emblem mot en seriöst mörkblå botten. Så var det redan på den första sidan som är sparad på Internet archive (14 april 1997). De grafiska elementen i emblemet – en olivkvist, en brinnande fackla och tre kronor – är djupt symboliskt laddade. En kvist med gröna blad står självklart för växande och utveckling, i universitetssammanhang utsträckt till nya grenar på kunskapens träd. Olivträdet är vishetsgudinnan

Athenas attribut. Hon är staden Athens beskyddare och därmed knuten till filosofins och demokratins födelse. Demokratiska värderingar hör till det som universitetet alltid ska försvara. Olivkvisten är också en kristen fredssymbol, det som duvan bär i sin näbb när hon återvänder till arken som tecken på en ny värld efter syndafloden. Framtidshopp är enligt hemsidan en av olivkvistens officiella betydelser. Eldslågorna står för det intensiva engagemanget, för flammande debatter, för vikten av att skapa diskussion och försöka påverka opinionen i angelägna frågor. Den grafiska helheten skapades av Karl-Erik Forsberg när Stockholms högskola blev ett statligt universitet och därför lade Forsberg till tre kronor som symbol för Sveriges rike. I emblemet upplyser det om att universitetet är förpliktat att följa rikets lagar och vara nationen till heder i internationella sammanhang. Alla dessa symboliska betydelser aktualiseras i den undervisning och forskning som bedrivs vid Humanistiska fakulteten.

Den *visuella identiteten* är en viktig aspekt av universitetets ansikte utåt. Enligt hemsidan ska den signalera att vi finns och vad vi står för. Förutom användningen av emblemet och dess grafiska element styr den typsnitt, färgpalett och bildbehandling. Huvudfärgen är mörkblå med komplementfärger knutna till olivblad, eldslågor, vatten och himmel. Det korresponderar vackert med de fyra elementen: jord, himmel, eld och vatten. Därtill kommer svart text, en gråskala och vid festliga tillfällen guld och silver. Typsnitten tycks inte valda för sitt symbolvärde, men ändå med en viss historisk känsla. Times New Roman väcker onekligen associationer till antiken, Cæcilia leder tanken till kristna julseder och musikens skyddshelgon och Sabon är en humanistisk antikva med rötter i 1500-talet. Annars är de flesta stilarna moderna, anpassade till digitala texter. Både det antika och det moderna, både det religiösa och det sekulära analyseras på Humanistiska fakultetens kurser.

Bildbehandlingen bör enligt hemsidan sikta på det som är autentiskt och äkta. Motiven ska inte beskäras i onödan. Mångfalden ska signalera öppenhet och flexibilitet. Bilderna får gärna

ha ett tydligt centrum, men det är tillåtet att arbeta med udda vinklar. Dessa ideal kan lätt överföras på forskning och undervisning inom humanistisk fakultet: krav på ärlighet och opartiskhet, förväntan om att behålla kontext och sammanhang, rätten att välja oväntade perspektiv samt uppskattningen av åsikternas mångfald och tankens frihet.

Det *visionära ansiktet* utåt kodifieras i universitetets akademiska kärnvärden som värnar den akademiska friheten. Vissa formuleringar är resultat av internationella konferenser, andra av lokala sammanträden. Idealen centreras kring kunskap, upplysning och sanningssökande. Den nyaste varianten betonar integritet och rättvisa. Så här låter kärnvärdena för 2019–2022: ”Kunskap, upplysning och sanningssökande är ideal som präglar Stockholms universitet alltifrån grundandet 1878 som ett modernt lärosäte för huvudstaden i upplysningstidens anda, med målet att skapa ny kunskap, fostra till kritiskt tänkande och verka i samhällets tjänst”. Lärosätets inriktning på det moderna syns tydligt i såväl valet av modernistiska konstverk som universitetsbyggnadernas huvudsakligen funktionalistiska arkitektur. Kunskapen, betoningen av modernitet, framhållandet av samhällsnyttan och anknytningen till huvudstaden fanns även i tidigare varianter. ”Stockholms högskola grundades 1878 som ett djärvt projekt, ett modernt huvudstadsuniversitet i upplysningens anda, med målet att verka i samhällets tjänst”. Så lät det mellan 2015 och 2018. Alla universitet har liknande formuleringar om kunskap, sanning och nytta. Speciellt för Stockholm är naturligtvis huvudstaden, liksom betoningen av det moderna. Hemsidan från hösten 2000 till 2005 deklarerade: ”Stockholms universitet är huvudstadens centrum för högre utbildning och kvalificerad forskning” (15 aug. 2000; 31 dec. 2005). År 2007 betonar man att det ”I en värld av förändring behövs människor med kunskap” (6 april 2007) och nämner förutom huvudstaden även nationalstadsparken, ett tecken på att miljön blir allt viktigare.

Men mest intressant är anknytningen till upplysningens ideal. Varför hämta inspiration från en tid långt innan universitetet

grundades? Säkert är det facklan som för tanken till upplysning, den anspelar på upplysningen som förnuftets tidsålder och sensibilitetens storhetstid, då tanke och känsla samverkar. Det finns heller ingen starkare symbol än upplysningen när det gäller uppgiften att sprida kunskap till alla och omfatta ideal som frihet och jämlikhet. Det är stora ord med historiskt djup som måste fyllas med aktuell mening och förankras i den undervisning och forskning som bedrivs vid Humanistiska fakulteten.

Ansiktet utåt är viktigt. Det måste ha en ärlig, nyfiken och engagerad blick. Men det gäller till sist hela människan. Humanistiska fakultetens undervisning och forskning handlar om det som är mänskligt, om levande, tänkande och handlande människor. Värderingar, visioner och symbolspråk är föränderliga och intressanta att studera ur historisk synvinkel – och de som formulerar dem vet att de både speglar och påverkar samtiden.

Kärnvärdesformuleringar, visioner och symboler hämtas ofta från humanistiska forskningsområden, från antiken och upplysningen, från människor i historia och nutid. Det gör att hela universitetets ansikte utåt, dess image, till stor del vilar på Humanistiska fakultetens kompetensområden: historia, filosofi, språk och estetik. Den blå tungan, emblemet och hemsidans kulörer kan vara det första en människa träffar på i mötet med universitetsvärlden. De kan fånga fantasin och väcka intresse, men de kan också stanna vid ytan som tomma ord och blekande sinnesintryck. Det finns ett stort internationellt projekt som heter *Living values* – levande värderingar eller värderingar för livet. Budskapet är tydligt och särskilt viktigt vid ett 100-årsjubileum: Värderingar måste omsättas i handling och hållas levande i forskning och undervisning för att bevara sitt värde och leva vidare i minst 100 år till.

Elisabeth Mansén, professor i idéhistoria

Humanioras nytta

Humaniora är farligt. Makthavare räds det – med rätta. När till exempel ett ämne som genusvetenskap ifrågasätts och även ibland läggs ned i olika delar av Europa handlar det om att tysta kritik och ifrågasättande snarare än om ekonomiska besparingar.

I Sverige har i synnerhet språkämnen lagts ned med hänvisning till dåliga finanser, och självklart kan inte alla lärosäten erbjuda undervisning i alla språk i ett litet land som vårt. Det vi däremot bör begrunda är det nyliberala system som även statliga lärosäten inlemmats i. Den fråga som ständigt återkommer här är den om humanioras samhällliga ”nytta”, vilken definieras främst i ekonomiska termer av tillväxt och anställningsbarhet. Humaniora i form av språk, konst och historia är en viktig del av den mänskliga tillvaron, men bidrar inte särskilt mycket till att exempelvis öka läkemedelsföretagens vinster eller att frambringa anställningsbara optionsaktiemäklare. Därför blir det förödande att svara på frågor om humanioras ”nytta” inom ramen för den nyliberala diskurs som för närvarande tenderar att definiera begreppet.

Kanske är den nyliberalistiska frågan om ”nytta” i relation till humanioras värden helt enkelt felställd eftersom den jämför äpplen med päron? För vad är i så fall ”nyttan” av demokrati? Eller ”nyttan” av människovärde? Den springande punkten handlar om hur vi väljer att definiera en vidare innebörd av samhällelig nytta, och det måste vi göra utifrån en vision om samhällets utformning. En fruktbar diskussion måste utgå från

denna vision, snarare än från ett diskursspecifikt begrepp som inte kan överföras till andra områden utan att förlora i begriplighet.

Visst, humanistiska ämnen kan välja att lyfta fram den praktisk-ekonomiska nyttan av till exempel den analytiska förmåga och språkliga kompetens som erhålls i utbildningen, eller statistiskt visa studenters grad av anställningsbarhet – till exempel får 97 % av genusvetarna jobb efter examen enligt rapporten ”Genusvetarnas framtid”, utgiven av Nationella sekretariatet för genusforskning. Humanisters huvudsakliga svar på frågan om ”nytta” brukar dock röra sig kring förmedlingen av kritiskt tänkande. Därför borde vi stanna upp och fundera över vad vår dominerande metod för tänkande, ”kritik”, innebär. Den ursprungliga definitionen av ”kritik”, hämtad från antikens grekiska *krinein*, innebar att utröna och avgöra, och i denna mening tänkte sig till exempel 1700-talsfilosofen Immanuel Kant att hans tre Kritiker – *Kritik av det rena förnuftet* 1781, *Kritik av det praktiska förnuftet* 1788, *Kritik av omdömeskraften* 1790 – utgjorde granskningar som i slutändan syftade till slutsatser och distinktioner. Men numera har ordet en negativ laddning, och vi tänker snarare på att klaga och anklaga när vi hör ordet kritik.

I den humanistiska kritiken framhålls istället språkets vikt, tidens centralitet, och de konstnärliga och kulturella uttryckens genomgripande betydelse för de sätt varpå vi uppfattar omvärlden. Vårt tänkande kring dessa komplexa fenomen innehåller liksom de flesta andra forskningsprocesser även kreativa inslag. Humanister begreppsliggör det ogreppbara och formulerar det formlösa och skapar därmed ny kunskap som lär oss både något mer och något annat än det vi redan visste. Det är ett ansvarsfullt uppdrag, både svårt och tungt. Men begäret efter att förstå är starkt och humanister är modiga.

Ord och definitioner spelar roll, och benämning innebär förändring. Det betyder att allting, all mening och innebörd, kan förskjutats, förvridas eller rentav vändas till sin motsats. Här gäller det att vara vaksam – benämningens makt exploateras

för olika syften, både vad vi väljer att betrakta som onda eller som goda. Makt och tolkningsföreträde är därför betjänt av en ständig granskning där kunskapsmässiga, etiska och politiska förutsättningar sätts under lupp. Genom att förfrämliga begrepp, gräva fram uttalandens grundläggande premisser och syftets riktning blir det möjligt att reflektera kring dem. Utifrån dessa reflektioner kan vi förhoppningsvis sedan ta ställning till vad orden innebär och betyder – för just oss, här och nu. Orden och satserna handlar nämligen om vad vi finner viktigt att tala om, i förlängningen rentav vilket samhälle vi vill ha, tillsammans. Men utan en kritisk blick blir det omöjligt att avgöra vad vi menar, och i förlängningen vad vi vill. Och den stora frågan kvarstår: Hur kan vi leva tillsammans på ett sätt som respekterar både liv och miljö? Därför handlar det i slutändan kanske inte om att avgöra humanioras eventuella ”nytta” – det handlar om något viktigare än så.

Kristina Fjelkestam, professor i genusvetenskap

För vidare läsning: antologin *Till vilken nytta? En bok om humanioras möjligheter* (2013).
Red. Thomas Karlsohn & Tomas Forser

Humanistiska föreningen vid Stockholms universitet

Humanistiska föreningen vid Stockholms universitet (HumF) såg dagens ljus 16 mars 1914 och i år, under festliga former, firades 105 år av föreningsliv. När HumF mottog förfrågan om att sammanställa en text med anledning av Humanistiska fakultetens 100-årsjubileum antogs uppgiften med ro eftersom det följaktligen går att konstatera att föreningen är senior i förhållande till fakulteten. Organiserandet av studiesociala verksamheter har alltid funnits som en integrerad del i det akademiska livet. Kanske kan detta historiska ljus kasta ett nytt sken över det envisa ryktet om att det inte existerar något studentliv att tala om i Stockholm. Studenter behöver ett sammanhang att samlas kring som inte utgörs av föreläsningssalen eller seminarierummet och HumF vittnar om att så har skett även i Stockholm i över ett sekel.

Som en av fem fakultetsföreningar vid Stockholms universitet arbetar föreningen, då som nu, med att tillhandahålla just studiesocial verksamhet till sina medlemmar som primärt utgörs av studenter vid den Humanistiska fakulteten. Det kan handla om allt från filmkvällar och kroki till traditionsenliga studentsittningar. Den veckovisa onsdagspuben har kommit att bli en institution på campus dit studenter har sökt sig sedan 1992 då puben första gången anordnades. Dessa programpunkter tillsammans med en uppsjö andra utgör exempel på den verksamhet som i skrivande stund bedrivs av föreningen. Det krävs emellertid inte mycket efterforskningar för att fastslå de många olika uttryck föreningen har tagit under årens gång. Jubileums-

skriften som publicerades i samband med HumF:s eget 100-årsfirande berättar om allt från radio Hum-tralalaa och föreningsstidningen Känguru till studentspex och ämnesföreningar. Läsaren upptäcker ganska omgående att en tradition sällan har mer än något år på nacken och att föreningen inte står oberörd från omstruktureringar, samhällsklimat och medlemsviljor. Samtidigt som det ligger i föreningsstrukturens natur att ständigt återuppfinna sig själv tillhör också varje styrelse och studentgeneration ett längre diakront narrativ i vilket verksamheten kan ta sig olika uttryck. Dock är den kärna som värnas om och traderas vidare just den att HumF var, är och förblir en förening av studenter och för studenter.

Sedan drygt 30 år är föreningens verksamhet förlagd i en gul sekelskiftesvilla belägen längst bort på Frescati campus, bakom Stockholms universitetsbibliotek, dit varken taxi eller postbilar hittar. Huset, som har sin spegelvända tvilling i Gréens villa, uppfördes 1883 av arkitekten AW Edelsvärd som vid tiden var SJ:s chefarkitekt. Byggnaden är därmed en av dem som föregår Stockholms universitets etablering på Frescati. Den har haft en mängd olika funktioner där dess ursprungliga syfte var att fungera som tjänstebostad åt intendenten vid Lantbruksakademiens experimentfält. På 1970-talet intogs huset av ett helt annat klientel i form av de barn som deltog i Knattekåren, den förskoleverksamhet som ägde rum i Stockholms universitets studentkärs regi. De färgglada tapeterna bakom elementen i föreningskansliet är en efterlämning från denna period och är blott ett av otaliga exempel på de spår som huset bär från sin långa historia.

Totalt har föreningen bedrivit sin verksamhet i sju olika lokaler där några exempel som kan nämnas är det gamla kårhuset på Holländargatan (1935–1959) och det så kallade Rucklet (1959–1972) på samma gata i centrala Stockholm. Både förening och hus bär på rika historier redan innan deras öden korsades. Emellertid är det idag svårt att tala om Humanistiska föreningen utan att nämna Gula villan och vice versa. Hus och förening har kommit att bli synonyma med varandra. Sedan föreningen flyttade in har husets såväl delats med Naturveten-

skapliga föreningen som disponerats av HumF själva. I skrivande stund delar föreningen åter igen på villan men denna gång är det fakulteten som står som granne. Nyttjandet av en föreningslokal på campus gör HumF inte bara till en förening för studenter, av studenter utan också en förening *nära* studenter. Viljan att erbjuda sociala rum i kombination med de möjligheter Gula villan som fysisk plats ställer till förfogande har resulterat i café, festivaler, examensceremonier och studieplatser för att bara nämna några användningsområden. Gula villan har alltså blivit den scen på vilken en historia om Stockholms universitets humaniora-studenter berättas och det är förhoppningsvis en historia som kommer fortsätta skrivas i många år till.

*Matilda Kjellqvist Videla,
Ordförande i Humanistiska föreningen 2018*

Humanistiska fakultetens budgetprinciper

Vad gör en fakultet, händer det att man undrar. En sak som fakulteten gör får dock direkta konsekvenser för alla institutioner – fakulteten fördelar de ekonomiska anslagen mellan institutionerna. Besluten kommer med en lista över vad varje institution ska få det kommande året. Den listan brukar leda till frågor och undringar. På 1990-talet förde vi en stor diskussion om principerna för fördelningen av anslagen. Fakulteten tillsatte 1996 en särskild budgetgrupp, jag blev ordförande i den. Vi var fem ledamöter i gruppen, två språkvetare, tre från historisk-filosofiska sektionen. Vi bestämde att vi skulle ha sammanträdena på deltagarnas institutioner och passa på att lära känna de särskilda villkoren för de olika institutionerna. Det var en bra idé, på mer än ett sätt.

Musikvetarna höll till exempel till på Musikhögskolan borta vid Stadion. När vi var där bjöd dansken Holger Larsen inte bara på lunchmacka utan också på starköl och snaps, det vågade vi andra inte göra. Och han underhöll oss med många historier om svenska rockstjärnor på 50-talet, som han forskat om. Torbjörn Lodén, professor i kinesiska, hade fakultetens vackraste tjänsterum, ett stort rum borta i Kräftriket, högt i tak, med fönster ut mot Brunnsviken. JMK, före detta Journalisthögskolan, höll till borta i Garnisonen och där fick vi av Britt Hultén lära oss vilka problem det var för en institution som helst borde ha den modernaste teknologin när det gällde datorer, kameror, bandspelare osv. Och hur problematiskt det var när man skulle ändra från klassrumsbaserad yrkesundervisning ledd av erfarna

journalister till universitetens betydligt mer begränsade undervisning med storföreläsningar och seminarier, med disputerade lektorer som lärare. I jämförelse med dem verkade verksamheten i historia och lingvistik (som företrädades av Östen Dahl) rätt enkel.

Arbetet hade initierats av att Staffan Hellberg, professor i nordiska språk, klagade på att fakultetsanslagen som bekostade forskning och forskarutbildning inte ens räckte till för att betala lönerna för de lärartjänster som var placerade där (professorer, forskarassistenter, ibland en del av ett lektorat). Det visade sig att när lönerna för de fast anställda lärarna på 1970-talet flyttades från fakulteten ner på institutionerna, så införde fakulteten en systematisk underfinansiering. Tanken var att det normalt var någon lärare som var tjänstledig eller att när en tjänst skulle återbesättas stod den vakant en tid, så då ordnade det sig med underfinansieringen. Det gjorde det nu inte och institutionerna tvingades föra över pengar från grundutbildningen för att klara skivan.

Och så var det det där med håparna (helårsprestationer). Varje institutions utbildningsuppdrag i grundutbildningen bestämdes med ett antal håpar, och så fick man pengar i förhållande till hur många håpar man förväntades prestera. Men institutionernas ersättning för håparna var rätt olika, utan att det fanns någon förklaring eller motivering för skillnaderna. Sådant väcker missnöje och det skulle budgetgruppen nu försöka göra något åt. Det var inte lätt. Vi var klara över att olika institutioner hade rätt olika kostnader för sin undervisning, så det skulle inte fungera om fakulteten gav lika mycket pengar för varje håp. Vi föreslog därför ett system där institutioner fick ansöka om särskild ersättning för kostnadskrävande undervisning, vi prövade olika metoder för hur det skulle gå till, men det föll inte i god jord. Och vi funderade mycket över småämnens problem. Fanns det en nedre gräns för anslaget där man, om en institution kom under den, borde överväga nedläggning i stället för fortsatt drift? Och hur skulle man ge institutionerna ungefär lika mycket pengar för lika stora uppdrag, för så var det uppenbarligen inte?

När vi var klara med uppdraget gick förslagen ut på remiss och utbildningsledaren gjorde en ”skuggbudget” för att konkret visa konsekvenserna av våra förslag. Vi tyckte att skuggbudgeten var en vantolkning av våra idéer. Efter en remissrunda fick vi tillbaka uppdraget, prövade några justeringar, men det hjälpte inte mycket. Vi hade ju uppfattningen att fördelningssystemet borde vara transparent och rimligt rättvist för att vara legitimt, många höll med om tanken men inte om konsekvenserna.

På 1990-talet började man på Stockholms universitet att diskutera en fördelning anslagen efter prestation. Om jag minns rätt använde samhällsvetarna ett sådant system men inte humanisterna. Om Humanistiska fakulteten skulle göra det borde man börja med rättvist fördelade anslag, så att villkoren för institutionernas konkurrens blev någorlunda likvärda. Men några större förändringar blev det inte, vad jag vet. Budgetgruppen sammanfattade problemen med att åstadkomma en förändring så här: ”[D]et är svårt att få uppslutning kring allmänna principer som inte gynnar den enskilda institutionen. Detta intressetänkande kan i värsta fall blockera alla reformer, hur nödvändiga de än är.” Så värst mycket hände inte, trots våra ansträngningar. Det lär fortfarande finnas svårbegripliga skillnader mellan institutionernas anslag.

Klas Åmark, professor emeritus i historia

Humanistiska fakultetens forskarskola

Regeringen gjorde i början av 2000-talet en särskild satsning på forskarutbildning genom att inrätta 16 så kallade forskarskolor med olika inriktning. Under denna satsning var Humanistiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet ansvarig för forskarskolan i romanska språk, FoRom. Efter att examinationsmålen för de nationella forskarskolorna hade uppfyllts fick lärosätena behålla medlen för dessa som en ”permanent förstärkning”. Samtidigt fick de även fria händer att fortsätta med forskarskolor i någon form med de förändringar och omprioriteringar som ansågs lämpliga. Humanistiska fakulteten inrättade då istället tre forskarskolor med bredare inriktningar: estetiska vetenskaper, kulturhistoriska studier och språk, mer kända under namnen FoEst, FoKult och FoSpråk.

Dessa forskarskolor var framgångsrika tack vare deras tvärvetenskapliga inriktning, som erbjöd deltagarna breddade perspektiv och möjlighet att stöta och blöta frågeställningar med kollegor från andra ämnesområden och teoretiska inriktningar. Dessutom möjliggjorde de en starkt gemenskap mellan doktorander, som många gånger kom från mindre forskningsmiljöer. Det var tydligt att dessa goda resultat behövde tas tillvara på något sätt.

Till varje sådan forskarskola hade emellertid en särskild grupp personer antagits som följde varandra under hela doktorandtiden. Problemet var att det värde som denna form av forskarskola gav upphov till endast kom ett fåtal till del, och tillhörigheten, liksom lojaliteten, till den egna institutionen kunde ibland vara ifråga-

satt – ”Är jag doktorand i forskarskolan eller vid institutionen?”. Hur kunde man nu gå till väga för att ge fler, eller rentav alla, doktorander vid fakulteten möjlighet att ta del av de mervärden en forskarskola kan erbjuda?

Lösningen blev en medelväg. Fakulteten beslöt att behålla den tematiska och tvärvetenskapliga inriktningen, men att minska dess omfattning. Istället för att anta doktorander till en forskarskola som omfattar hela doktorandtiden, skulle de nu istället erbjudas att delta i så kallade *teman*, en sorts miniprogram, där en frågeställning eller ett problemkomplex utforskas under fyra terminers tid, totalt omfattande 20 högskolepoäng. Ett uttalat krav på dem som tog fram teman inom forskarskolan var att ämnen från minst två institutioner skulle medverka, för att därigenom säkerställa det tvärvetenskapliga utbytet för deltagarna. Forskarskolan skulle också, utöver teman, erbjuda fristående kurser, som kunde vara allt från breda, teoretiska kurser till smala och praktiska. Den enda restriktionen för deltagande var att doktoranderna vid Humanistiska fakulteten ägde företräde till kurser och teman. Annars var doktorander från alla fakulteter och lärosäten behöriga. Målet med den nya formen för verksamheten var att man skulle öka tvärvetenskapliga samarbeten och att erbjuda en gemenskap för fakultetens doktorander.

Nu satte fakultetsnämnden sitt hopp till institutionernas vilja och förmåga till samarbete — det var bara ett drygt halvår kvar innan den nya forskarskolan skulle starta när kallelserna att föreslå teman och kurser sändes ut. Glädjande nog svarade fakultetens lärare och forskare med ett stort antal förslag, och verksamheten kunde sätta igång enligt plan hösten 2016 med två teman: *Flerspråkighetens dynamik* och *Kroppslighet i teori och praktik*. Därutöver erbjöds även fem fristående kurser, bland andra *Humanioras vetenskapsfilosofi*, *Korpusar inom humaniora* och *Visuella källor*.

Idag, efter verksamhetens första tre år, har forskarskolan kunnat erbjuda över 40 olika kurser, fördelade på sex teman och fjorton fristående kurser. Fler än 300 doktorander har del-

tagit i den nya forskarskolan, som har sett deltagare från en mängd olika svenska lärosäten, och därtill från universitet i Norge, Finland, Island, Storbritannien och Tyskland, liksom från Armenien och Sydafrika.

Ett ännu olöst problem är att lyckas få doktorander från fakultetens samtliga ämnen att delta i teman; det är minst sagt en utmaning att erbjuda en verksamhet som är attraktiv för doktorander från över 30 olika forskarutbildningsämnen. Lösningen ligger kanske i att även få fler ämnen att delta i framtagandet av kurser och teman, men det är också av betydelse hur pass långt framskridna respektive ämnes doktorander är i sin utbildning, det vill säga hur många kurspoäng de har kvar.

Röster från såväl deltagar- som lärarhåll visar slutligen att satsningen varit framgångsrik. Många kursdeltagare framhåller i kursvärderingar att det varit givande att kontinuerligt få träffa doktorander från andra ämnen och diskutera sina avhandlingsarbeten: "Det har inte funnits sådana möjligheter i andra sammanhang under doktorandutbildningen för mig". En lärare utvecklar saken vidare i en kursrapport och anger att det tvärvetenskapliga arbetet varit uppskattat av deltagarna: "Det som varit viktigast här är att få kunskap om andra ämnens arbetsätt och historiografier samt möjligheten att finna stöd eller ta spjärn i förhållande till andra ämnen".

*Lars Nordgren, FD i antik grekiska,
forskningssekreterare från och med år 2016
Markus Huss, biträdande lektor i tyska,
forskningssekreterare under år 2017*

